

УДК 327.008

DOI <https://doi.org/10.32782/apfs.v038.2022.3>**О. В. Запорожченко**ORCIDID: <https://orcid.org/0000-0003-0496-2605>

кандидат філософських наук, доцент,

доцент кафедри права і соціальної роботи

Ізмаїльського державного гуманітарного університету

ФЕНОМЕН «КУЛЬТУРНОГО ШОКУ» ТА ПАРАДИГМА МУЛЬТИКУЛЬТУРАЛІЗМУ В УМОВАХ СУЧАСНОСТІ

Постановка проблеми. Активна міграція населення, яка спостерігається в останні десятиліття, зробила свій внесок у расове, культурне та національне розмаїття розвинутих країн Заходу. Міграція може розглядатися як міра вимушена, що пов'язана з погіршенням соціального, економічного стану, воєнними діями тощо, а може бути пов'язана із бажанням людей покращити своє соціально-економічне становище, знайти можливість отримати більш якісну освіту чи реалізувати свої професійні здібності. І незважаючи на причини міграції мігранти, як правило, зазнають певних труднощів, що пов'язані з адаптацією до нового культурного середовища.

Зараз, коли велика кількість українців вимушена покидати свою рідну країну з причини повномасштабного вторгнення з боку російського агресора, особливо зростає актуальність дослідження закономірностей процесу, механізмів та особливостей адаптації особистості до іншомовного соціокультурного середовища, іншого стилю життя та менталітету. Потребують також вивчення і ті нові тенденції, що спостерігаються зараз у процесах міжкультурного діалогу, відбувається філософське переосмислення процесу міжкультурної комунікації і парадигми мультикультуралізму.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Досліджуючи процеси міграції з позицій культурології, канадський антрополог Калерво Оберг (Kalervo Oberg) увів у науковий обіг поняття «культурний шок» саме з метою опису тих труднощів, які часто виникають, коли люди потрапляють у нове для них культурне середовище і стикаються при цьому з малознайомими культурними символами та моделями поведінки. Опису механізмів культурного шоку, ефективним методом подолання негативних наслідків даного феномену присвячені роботи таких зарубіжних дослідників, як P.S. Adler, J. Berry, S. Bochner, P.K. Bosk, K.F. Gaw, A. Furnham, E. Marx, C. Ward та ін. [6–8; 11; 13], в яких ґрунтовно розкриваються психологічні та соціологічні аспекти цього явища. Серед вітчизняних вчених з цієї теми можна виділити праці І. Біленької, О. Бурбело, В. Дротенка, Т. Колбіної, Т. Смоліної, І. Тарасюка та ін. [1; 3; 5].

Достатньо докладно досліджується феномен культурного шоку в комунікаційному аспекті, наприклад, в дослідженнях особливостей комунікативної поведінки мігрантів в іншомовному середовищі. Але є певна прогалина в дослідженнях феномену культурного шоку в аспектах соціально-філософської проблематики, недостатньо є висвітленим взаємозв'язок культурного шоку чи стресу акультурації з тими тенденціями, що зараз відбуваються у світі в процесах міжкультурної комунікації.

Метою статті є розкрити феномен культурного шоку в аспектах соціальної філософії та культурології, а також розглянути кризові явища, що пов'язані з економічним та політичним протистоянням різних типів культур, та ті тенденції міжкультурного діалогу, що змінюються в наш час.

Виклад основного матеріалу. Культурний шок – це емоційний стан, іноді, навіть, фізичний дискомфорт, що супроводжує більшість сучасних мігрантів із країн Східної Європи, Близького Сходу, Азії та Африки. Головною причиною культурного шоку є значна відмінність у культурах, тобто моделях сприйняття реальності, патернах поведінки, мові та соціальній організації. Мігранти, що прибули в країни Заходу, нерідко відчувають конфлікт культурних норм, що виникає на рівні власної свідомості. Культурний шок нерідко протікає у формі конфлікту світоглядів людини, оскільки у власному культурному середовищі було створено ілюзію «власного», «рідного» світоустрою та світовідчуття. Коли зустрічаються представники різних культур, вони можуть мати певні труднощі у процесах комунікації, оскільки насамперед зустрічаються незнайомі та незвичні культурні коди та символи, які не завжди можуть бути зрозумілими та правильно інтерпретованими у процесі соціальної взаємодії. Культурний шок – це стан, що виникає найчастіше саме у процесі спілкування. Досвід невдалого спілкування з представниками інших культур може залишити негативне уявлення про культуру в цілому, але, як правило, людина все ж усвідомлює, що джерелом її проблем є комунікативний та культурний бар'єр.

Калерво Оберг виділив чотири фази культурного шоку: «медовий місяць», «криза»,

«відновлення», «адаптація» [12]. Отже, розглянемо докладніше ці етапи.

Перший етап – «медовий місяць» є періодом, коли людина, яка потрапила в інше культурне середовище, відзначає в ній лише найкращі моменти, відчуває позитивні емоції, прагне розпочати нове, успішне життя. Як правило, йдеться мова про лише кілька тижнів і рідко цей етап триває більше місяця. До кінця цього терміну ейфорія минає.

Другий етап «культурного шоку» є кризовим і полягає в тому, що людина з іншими культурними традиціями починає розуміти, що все не так добре, як вона очікувала, а відомі їй культурні моделі поведінки більше не працюють. Період цікавості та новизни слабшає, а оточуючий соціокультурний простір стає хоча і більш знайомим, але «не рідним». Мігранти починають відчувати, що темп життя не відповідає їх уявленням – він їм здається занадто швидким чи, навпаки, повільним, звички людей дратують, та й самі вони стають дратівливими. Члени суспільства та соціальна комунікація все ще сприймаються через стереотипи власної культури та національності. Цей період може супроводжуватися не лише загальною розгубленістю, а й дезорієнтацією, що супроводжується несприйняттям всього іноземного як чужого. Більшість сучасних мігрантів саме на цьому етапі починають усвідомлювати проблему незнання мови, менталітету, законів, особливостей соціальної організації, що ускладнює процес пошуку роботи, отримання державної допомоги, оренду житла тощо. Як правило, саме на даному етапі мігранти починають шукати представників своїх етнічних груп з метою об'єднання та взаємодопомоги. Чи, навіть, повертаються на власну Батьківщину, хоча там і небезпечно (це особливо очевидним є у випадку українців, які на початку війни виїхали за кордон, а потім поверталися, незважаючи на воєнні дії).

Третій етап, так званий «етап відновлення», характеризується поступовим емоційним підйомом – людина починає приймати наявні проблеми, йти на компроміси та адаптувати свої перебільшені очікування до реалій нового життя. Як правило, у цей період відбувається «відкриття» нової культури, з'являється досвід успішного встановлення контактів із представниками іншої культури. Такій адаптації до нового культурного середовища сприяють, наприклад, мовні курси, курси з соціальної адаптації мігрантів, підвищення кваліфікації тощо.

Четвертий має назву «фаза регулювання, адаптації». З часом, як правило, після 6–12 місяців людина звикає до іноземної культури і розвиває в собі нові моделі поведінки, що дозволяє їй в певній мірі інтегруватися в соціокультурний простір. Оточуючі явища, люди та речі стають більш зрозу-

мілими та «нормальними». Культурна адаптація дозволяє людині відчувати себе майже як вдома і сприймати членів суспільства вже з погляду їх індивідуальних, а не культурних особливостей. Успішна адаптація багато в чому пов'язана з розвитком мовних компетенцій, покращенням фінансового та соціального становища у зв'язку з отриманням стабільної роботи [14, р. 122–125].

Культурний шок є природним явищем і, незважаючи на очевидні труднощі в його подоланні, як пише І. Біленька, може мати свої позитивні моменти, оскільки є частиною успішної адаптації, сприяє особистісному розвитку, підвищенню рівня самосвідомості, розкриттю прихованого потенціалу [1, с. 14].

Різні люди по-різному проявляють себе у новому культурному середовищі. Дослідник Е. Маркс (E. Marx) вважає, що деякі люди, особливо молоді, швидко можуть подолати культурний шок, оскільки інтуїтивно дотримуються принципу культурного релятивізму, тобто розуміють, що інша культура – це просто інший стиль життя і швидко засвоюють ті норми, що дозволяють їм майже природньо поводитися у відповідності до культурного контексту [11, р. 60]. Але деякі мігранти вважають, що неможливо прийняти гетерогенні культурні коди та асимілюватися у чужій культурі. Даний тип мігрантів нерідко самоізолюється від культури-реципієнта та усвідомлено формують власний культурний анклав, у якому відтворюють максимально наближені культурні умови своєї батьківщини, звичні та зрозумілі для них.

Ступінь культурного шоку та його тривалість залежать від багатьох об'єктивних та суб'єктивних факторів, серед яких провідними є вік та соціальне становище. Доведено, що молоді люди мають більше шансів на швидку культурну адаптацію, ніж люди похилого віку, а культурна адаптація дітей відбувається найбільш швидко та безболісно. Довгий час вважалося, що жінкам адаптуватися у новому культурному середовищі набагато складніше, ніж чоловікам. Однак дослідники стверджують, що цей стереотип відноситься більше до жінок традиційних суспільств, ніж до мешканок сучасних мегаполісів. Також є очевидним, що в процесі адаптації велику роль грає ступінь подібності та відмінності культур. Расова, мовна, релігійна близькість сприяє більш швидкій адаптації, і навпаки, чим більше культурних відмінностей, тим складніше буде протікати період адаптації [13, р. 43].

Успішна адаптація у новому соціальному середовищі можлива за наявності міжкультурної компетенції, яка може стати міцною основою міжкультурного діалогу. В основі міжкультурної компетенції лежить толерантність, психічна та фізіологічна стійкість, комунікабельність,

свобода від умовностей, поведінкова та емоційна гнучкість тощо. Гетерогенність сучасного суспільства у поєднанні з глобальною взаємозалежністю, вимагає від людей певних знань, умінь і навичок у міжкультурному спілкуванні, тобто, міжкультурної компетенції, формування якої сприяє встановленню діалогу в мультикультурному суспільстві та відіграє важливу роль у процесі навчання спільному проживанню в умовах глобалізації, що наростає, а також сприяє зниженню ризиків конфліктів і культурної фрагментації суспільства.

Мігрантам, як і іншим людям, які опинилися в чужому культурному середовищі, дуже важливо обрати правильну модель поведінки, яка б позбавилася етноцентричної оцінки навколишнього світу. Культурна поінформованість та формування міжкультурних компетенцій сприяє усвідомленню того, що кожна культура має внутрішню, іманентну їй логіку розвитку та функціонування. Відкритість до всього нового, здатність, не заперечуючи досягнень власної культури, оцінити переваги чужої – це важливі чинники успішної адаптації у новому культурному середовищі [14, р. 124].

Американський соціолог Герт Хофстеде (Geert Hofstede) у своїй «типології культурних вимірів» пропонує критерії з метою визначення ступеню близькості та віддаленості культур. Ця теорія широко використовується західними дослідниками у межах вивчення проблем міжкультурної комунікації [10]. У своїй теорії автор пропонує шість вимірів, за допомогою яких можна проаналізувати культурні цінності різних народів, та визначити особливості адаптації до різних типів культур: «індекс дистанційності від влади», що є показником сприйняття влади суспільством; «колективізм/індивідуалізм», тобто, ступінь інтеграції індивідів у групи (якщо в індивідуалістичних суспільствах акцент робиться на особистих досягненнях та індивідуальних правах, то у колективному суспільстві особи діють переважно як члени єдиного колективу; «індекс уникнення невизначеності», що відбиває ступінь готовності членів суспільства впоратися з тривогою, мінімізуючи невизначеність (люди в культурах з високим ступенем уникнення невизначеності намагаються звести до мінімуму виникнення невідомих та незвичайних обставин, в той час, як люди в культурах з низьким рівнем уникнення невизначеності більш прагматичні та терпимі до змін); «чоловічий/жіночий типи культури» («чоловічий» тип культури можна охарактеризувати як наполегливий, честолюбний та конкурентоспроможний, а в «жіночому» типі культури велике значення приділяється відносинам та якості життя, до того ж в «чоловічих» типах культур різниця між гендерними ролями відчувається більш гостро, ніж у «жіночих»; «короткострокова/довгострокова орі-

єнтація» (довгостроково орієнтовані суспільства надають більшого значення майбутньому, вони орієнтовані на наполегливість, розвиток економіки, конкурентоспроможність, тоді як у культурах, орієнтованих на короткострокову перспективу, велике значення надається повазі традиціям та ретельному виконанню соціальних обов'язків; «поблажливість/стриманість» – показник, що характеризує здатність членів суспільства намагатися контролювати свої бажання та імпульси (у той час як поблажливі суспільства мають схильність до відносно вільного задоволення своїх бажань, пов'язаних із насолодою життям та отриманням задоволення, у стриманих суспільствах є переконання, що задоволення таких потреб необхідно приборкати та регулювати суворими культурними нормами [4, с. 31–35].

Нерідко наслідками культурного шоку стає культурна маргіналізація, точніше зародження маргінальної ситуації. На жаль, маргінальна ситуація часто переростає у протистояння культур. Говорячи про протистояння в процесі міжкультурного діалогу, не можна не згадати про концепцію «зіткнення цивілізацій» американського політолога, професора Гарвардського університету Семюеля Гантінгтона. Головна ідея вченого полягає у тому, що для збереження миру та запобігання новим глобальним конфліктам західному суспільству доведеться визнати деякі свої помилки. Філософ ділить світ на вісім цивілізацій, що збігаються з лініями розлому майбутніх конфліктів. Це: західний світ (Європа, США, Канада, Австралія та Нова Зеландія), Японія, Китай, Індія, ісламський світ, православний світ, Латинська Америка та Африка [2, с. 303].

Критерії подібної класифікації не є однозначними, іноді в їх основі лежить релігійна ознака, іноді вона збігається з кордонами територій держав. С. Гантінгтон стверджує, що припинення ідеологічної конфронтації між західною ліберальною демократією та комуністичною ідеологією соціалістичних країн у зв'язку з розпадом СРСР скоріш за все призведе до нових типів конфліктів, які рано чи пізно виникнуть на кордонах між цивілізаціями на мікро- та макрорівні. Конфлікт на мікрорівні проходитиме по лінії розломів цивілізацій у вигляді боротьби за політичний та економічний контроль над певною територією. На макрорівні конфлікт протікатиме у формі боротьби за контроль над міжнародними інститутами з метою просування своїх соціальних, економічних, політичних та релігійних інтересів та цінностей в глобальному масштабі. На думку автора, іслам (і, найімовірніше, конфуціанство в обличчі Китаю) кидає виклик «ідеальній» і «прогресивній» греко-юдейській, християнській спадщині [2, с. 304].

Зараз можна спостерігати, яку велику роль у динаміці сучасних глобалізаційних процесів грає

економічний чинник. Сучасні азіатські цивілізації (в особливості Китай) демонструють значне зростання військової, політичної та, особливо, економічної потужності. Останні десятиліття в країнах мусульманського світу також спостерігається стабільне зростання населення, що, на думку С. Гантінгтона, загрожує небезпечними наслідками для європейської цивілізації. Вплив західних цивілізацій у світі знижується, оскільки зростання економічного добробуту призвело до процесу «культурного відродження» країн Азії, більше того, самі азіати пояснюють зростання економіки особливостями національної культури, яка має певні переваги перед культурою Заходу. В основі азіатського успіху лежать непорушні цінності – конфуціанська культура, дисципліна, працьовитість та колективізм (у випадку Китаю це особливо є очевидним). Колективізм протистоїть західному індивідуалізму – здатність на самопожертву особистими інтересами, задля інтересів країни та народу є відмінною рисою культур країн Східної Азії. Азіатський універсалізм (переконаність в універсальності азіатських цінностей), що сформувався на хвилі економічного підйому, і окциденталізм є реакцією у відповідь на роки негативного і зневажливого ставлення до азіатської культури.

Активна міграція призвела до актуалізації такої парадигми, як мультикультуралізм. Ідеологія мультикультуралізму була проголошена та успішно реалізується як нова модель розвитку суспільства в сучасних неоліберальних державах, таких як Канада, Австралія чи США. Саме в цих країнах було впроваджено найуспішніші моделі розвитку мультикультурного суспільства. Не можна просто обмежитися пошуком культурної подібності, йдеться швидше про пошук загальних універсальних культурних норм вищого рівня. І в цьому сенсі свою дуже важливу роль відіграють зараз українці. Як слушно вважають О. Боярський та О. Поплавська: «Україна сьогодні має унікальні можливості для міжцивілізаційного комунікування... Український соціум сформував особливу систему цінностей, що виступає синтезом різних цивілізаційних парадигм... Україна немає реальної альтернативи входженню в європейську сім'ю народів. Безнадійні в історичній перспективі зусилля Кремля та його прибічників протидіяти просуванню європейських цінностей в Україні на схід гальмують процес входження країни в Європу, але їм не під силу зупинити його. Саме Україна здатна розпочати міжцивілізаційний діалог та довести можливість мирного вирішення конфлікту цивілізацій у майбутньому» [2, с. 310].

Висновки. Проблема культурного шоку, яка була представлена ще у працях Калерво Оберга в 60-ті роки ХХ століття зараз набула особливої актуальності. За відносно короткий проміжок часу імміграція стала однією з головних причин соці-

окультурних змін у суспільстві. Цей факт ставить під сумнів традиційні погляди на такі концепції, як громадянство, державність, національна згуртованість, ідентичність тощо. Географічні кордони давно перестали розділяти культури на східну і західну. Західні цінності поширюються в ісламських країнах Близького Сходу, Азії та Північної Африки, а, в той же час, мусульманські діаспори створюють свої релігійні та культурні анклавні в Європі. Робота С. Гантінгтона, що була написана одразу після розпаду СРСР і, відповідно, падіння комуністичної ідеології, проголошувала закінчення холодної війни і передбачала конфлікти виключно на рівні культурного протистояння. За С. Гантінгтоном існує лише одна конструктивна можливість запобігти назріваючому зіткненню культур – це дотримання принципу неутручання і нейтралітету стосовно внутрішніх культурних норм, спільне співробітництво, спрямоване на міжкультурні переговори, і пошуки можливих варіантів культурного діалогу, на противагу зіткненню. Проте такі прогнози та рекомендації виявилися вірними лише частково. Сучасна історія розвивається за більш драматичним та кровавим сценарієм, в якому наочно демонструється протистояння, у томи числі і воєнне між цивілізаційними цінностями. Теза про неминучість конфліктів на ґрунті культурних відмінностей С. Гантінгтона породила розуміння необхідності пошуку виходів із цих проблем і багато в чому успішність міжкультурного діалогу залежить від гнучкої політики, яку мають проводити лідери потужних країн.

Література

1. Біленька І. Г. «Культурний шок» і адаптація до нової культури. *Вісник Харк. нац. ун-ту ім. В. Н. Каразіна. Серія: Теорія культури і філософія науки*. 2011. № 940. Вип. 41. С. 12–16.
2. Боярська О., Поплавський О. Цивілізаційна парадигма С. Хантінгтона та сучасна «лінія розлому» України. *Політологічний вісник*. 2015. Вип. 79. С. 301–311. URL: https://shron1.chtyvo.org.ua/Poplavskyi_Oleh/Tsyvilizatsiina_paradyhma_S_Khantynhtona_ta_suchasna_linii_rozlomu_Ukrainy.pdf?PHPSESSID=2o53i5da2nl37gvscce7af0vv86
3. Бурбело О. Р. Культурний шок – стрес акультурації. *Між нар. наук. форум: соціологія, психологія, педагогіка, менеджмент*. 2010. Вип. 3. С. 100–111.
4. Медведєва І. В. Типологія культурних вимірів Г. Хофстеде. *Інфраструктура ринку*. 2017. Вип. 5. С. 30–35. URL: http://www.market-infr.od.ua/journals/2017/5_2017_ukr/7.pdf
5. Тарасюк І. В. Культурний шок як один із чинників адаптації та реадaptaції мігрантів до нового соціокультурного середовища. *Психологічні перспективи*. 2011. Вип. 17. С. 232–240.
6. Adler P. S. The Transnational Experience: An Alternative View of Culture Shock. *Journal of Humanistic Psychology*. 1975. Vol. 15 (4). P. 13–23.
7. Berry J. W. Psychology of immigration. *Journal of Social Issues*. 2001. Vol. 51. № 3. P. 615–631.

8. Byrnes F. C. Role Shock: An Occupational Hazard of American Technical Assistants Abroad. *The Annals*. 1966. № 368. P. 95–108.

9. Geert Hofstede's web-site: National Culture. URL: <https://geert-hofstede.com/national-culture.html>

10. Geert Hofstede's web-site: The 6-D model of national culture. URL: <http://geerthofstede.com/culturegeert-hofstede-gert-jan-hofstede/6d-model-of-national-culture/>

11. Marx E. Breaking Through Culture Shock. Yarmouth, Maine : Intercultural Press, 2001. 228 p.

12. Oberg K. Cultural Shock: Adjustment to New Cultural Environments. *Practical Anthropology*. 1960. № 7. P. 177–182.

13. Ward C., Bochner S., Furnham A. The Psychology of Culture Shock Second Edition, 2001. 371 p. URL: <https://perpus.univpancasila.ac.id/repository/EBUPT181257.pdf>

14. Winkelman Michael Cultural Shock and Adaptation. *Journal of Counseling & Development*. 1994. Vol. 73. P. 121–126. URL: https://www.researchgate.net/publication/232455059_Cultural_Shock_and_Adaptation

Анотація

Запорожченко О. В. Феномен «культурного шоку» та парадигма мультикультуралізму в умовах сучасності. – Стаття.

У статті розглядається проблема культурної інтеграції мігрантів та пов'язаний з цим феномен культурного шоку, обґрунтовується необхідність у розвитку парадигми мультикультуралізму, що відповідає викликам сучасності. Автор розглядає ті етапи, які доводиться проходити представнику певної культури, в процесі еміграції в іншу країну, визначаються детермінанти, що впливають на перебіг успішної культурної адаптації. Доводиться, що успішна культурна адаптація мігрантів можлива за наявності розвитку міжкультурної компетенції, яка може стати міцною основою міжкультурного діалогу.

Гетерогенність сучасного суспільства, у поєднанні з глобальною взаємозалежністю, вимагає від людей певних знань, умінь і навичок міжкультурного спілкування, до яких можна віднести психологічну стійкість, комунікативні компетенції, толерантність, готовність до позитивного сприйняття всього нового та незвичного, емоційну лабільність та інші міжкультурні компетенції. Все це буде сприяти установленню діалогу в мультикультурному суспільстві та відігравати провідну роль у процесі організації співіснування різних культур в умовах наростаючої глобалізації, а також, сприяти зниженню ризиків розвитку конфліктів та культурної фрагментації суспільства.

Наслідком «культурного шоку» нерідко стає культурна маргіналізація, яка може перерости в непорозуміння з боку представників різних типів культур, спровокувати їхнє протистояння. В статті автор розглядає типологію культурних вимірів Г. Хофстеде, що дозволяє уявити особливості культурної інтеграції мігрантів у країні з різними типами культур.

Особлива увага в статті приділяється проблемі міжкультурного діалогу та парадигмі мультикультуралізму в контексті концепції «зіткнення культур», запропонованої С. Гантінгтоном. Робиться короткий розгляд

основних тенденцій протистояння між різними типами культур, що спричинені багато в чому, крім протидії процесам глобалізації ще намаганням з боку країн Азії, та Близького Сходу заявити про успішність свого економічного розвитку та конкурентоспроможність. Розглянуті і перспективи участі України в процесах встановлення міжкультурної взаємодії в умовах сучасності.

Ключові слова: «культурний шок», адаптація, культура, міжкультурні компетенції, протистояння культур, мультикультуралізм.

Summary

Zaporozhchenko O. V. The phenomenon of “cultural shock” and the paradigm of multiculturalism in modern conditions. – Article.

The article examines the problem of cultural integration of migrants and the related phenomenon of culture shock, and justifies the need for the development of a paradigm of multiculturalism that would meet the challenges of modernity. The author considers the stages that a representative of a certain culture has to go through in the process of emigrating to another country, determines the reasons that affect the course of successful cultural adaptation. It is proved that the successful cultural adaptation of migrants is possible by development of intercultural competence, which can become a solid basis for intercultural dialogue.

The heterogeneity of modern society, combined with global interdependence, requires people to have certain knowledge, abilities and skills of intercultural communication, which include psychological stability, communicative competence, tolerance, readiness for a positive perception of everything new and unusual, emotional lability etc. All this will contribute to the establishment of dialogue in a multicultural society and play a leading role in the process of organizing the coexistence of different cultures in the conditions of increasing globalization, as well as contribute to reducing the risks of conflict development and cultural fragmentation of society.

The consequence of “culture shock” is often cultural marginalization, which can develop into misunderstandings on the part of representatives of different types of cultures, and provoke their confrontation. In the article the author also examines the typology of cultural dimensions by G. Hofstede, which allows us to imagine the peculiarities of the cultural integration of migrants in countries with different types of cultures.

The article pays special attention to the problem of intercultural dialogue and the paradigm of multiculturalism in the context of the concept of “clash of cultures” proposed by S. Huntington. A brief review of the main tendencies of confrontations between different types of cultures is made, which is caused in many ways, in addition to opposition to the processes of globalization, by efforts on the part of the countries of Asia and the Middle East to declare the success of economic development and their competitiveness. The prospects of Ukraine's participation in the processes of establishing intercultural interaction in modern conditions are also considered.

Key words: “culture shock”, adaptation, culture, intercultural competences, confrontation of cultures, multiculturalism.